

Sosiaalisten liikkeiden vaatimuksia teoretisoimassa

Ylivalta, sorto ja demokratian puute estävät oikeudenmukaisuutta toteutumasta. Yhdysvaltalainen Iris Marion Young perusti filosofiansa yhteiskunnallisen epätasa-arvon korjaamiselle.

LIFTAUSREISSULLANI Ison-Britannian saarelle vuonna 1997 tarttui oxfordilaisen antikvariaatin alelaarista mukaani opus nimeltä *Women and Revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and Feminism* (1981). Teoksen aihe oli tuolloin äärimmäisen epämuodikas.

Teoksesta sain ensikosketuksen feministifilosofi Iris Marion Youngin (1949–2006) ajatteluun. Se sisältää artikkelin ”Beyond the unhappy marriage: A critique of the dual systems theory”, jossa Young painottaa, että kapitalismin ja patriarkaatin vastaiset taistelut eivät ole erillisiä, vaan kapitalismin vastainen taistelu vaatii feminismiä siinä missä feminismin vaatii kapitalistisen järjestelmän kyseenalaistamista.

Kirja on minulla edelleen. Youngin artikkelia tunnollisemmin olen kuitenkin alleviivannut sen sivuilta Carol Ehrlichin anarkistista feminismiä käsittelevän kirjoituksen.

TUTUSTUIN YHDYSVALTALAISEN Youngin poliittiseen filosofiaan tarkemmin syksyllä 2004 ja keväällä 2005 Helsingin yliopiston kursseilla, joilla käsiteltiin ihmisoikeuksia, monikulttuurisuutta ja feminismiä. Väitöskirjatutkija Iivi Anna Masson kaikille humanisteille ja valtiotieteilijöille avoimet kurssit täyttivät ääriään myöten. Siihenastisista filosofian opinnoistani

kurssit olivat kiinnostavimpia, sillä ne tarttuivat rohkeasti ja syvällisesti ajankohtaisiin ja tulenarkoihinkin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Young kuului niiden itseoikeutettuihin ajattelijoihin.

Tosissani perehdyin Youngin kypsään poliittiseen filosofiaan vasta kirjoittaessani väitöskirjaa käytännöllisen filosofian alalta. Tartuttuani vuosien jälkeen teokseen *Justice and the Politics of Difference* (1990), löydän tekstistä osioita, jotka olisivat puhutelleet neljännesvuosisadan takaista itseäni. Young käsitteellistää sosiaalisten liikkeiden, mustien kansalaisoikeusliikkeen, feministien, alkuperäiskansojen, sukupuoli-vähemmistöjen, ammattiyhdistys- ja työväenliikkeen sekä ydinaseiden vastaisen toiminnan ja ympäristöliikkeen oikeudenmukaisuusvaatimuksia.

Samat vaatimukset saivat minut 1900-luvun loppupumetreillä sijoittamaan takamukseni Coulportin ydinasesukellusvenetukikohdan portin edustalle Skotlannin länsirannikolla. Uskaliaimmat uivat sukellusveneille asti. Skottipoliisit, joista osa selvästi suhtautui protestiin myötämielisesti, tutustuttivat meitä viran puolesta Glasgow’n putkatarjontaan.

Ydinaseiden vastainen kampanjointi oli tuolloin hiipunut murto-osaan huippuvuosistaan. Ei kuitenkaan siksi, etteikö ydinaseriisunta olisi ollut kylmän sodan loppumisen jälkeen vuosi vuodelta

Justice and the Politics of Difference -teos on viitoittanut Tarna Kanniston tutkijan polkua.

yhä polttavampaa – kuten olemme Ukrainan sodan myötä joutuneet kauhuksemme toteamaan – vaan siksi, että poliitikot, tiedotusvälineet ja suuri yleisö unohtivat. Historianhan piti päättyä Neuvostoliiton hajoamiseen Youngin kirjan julkaisua seuranneena vuonna 1991.

KUOHUVALLA 2020-LUVULLA Youngin teoksesta kantautuu monikerroksisen nostalginen tuulahdus ajalta, jolloin asiat olivat kenties yksinkertaisempia kuin nykyään. *Justice and the Politics of Difference* jäi turhan nuorena kuolleen filosofin pääteokseksi. Se on edelleen poliittisen filosofian runsaudensarvi, jossa Young esittää useita alaa mullistaneita käsitteellistyksiä ja erotteluja, joita hän on tarkentanut myöhemmin teoksissaan *Inclusion and Democracy* (2000) ja *Responsibility for Justice* (2011) joka julkaistiin postuumisti.

Youngin filosofinen repertuaari on hengästyttävä. Hän rakentaa teoriaansa siinä modernin analyttisen yhteiskuntafilosofian kontekstissa, joka syntyi John Rawlsin teoksen *A Theory of Justice* (1971) pohjalta. Young kuitenkin punoo ajatteluunsa koherentisti niin poststrukturalistisia, fenomenologisia, kriittisen teorian kuin sosiologisia ja psykoanalyttisiäkin elementtejä sekä maalaa laajoja aatehistoriallisia kehityskulkuja. Erilaisia näkökantoja yhdistävä metodologia on perusteltu, sillä uusien sosiaalisten liikkeiden oikeudenmukaisuusvaatimuksia on vaikea käsitteellistää ainoastaan yhteiskuntafilosofian valtavirran viitekehityksessä.

YOUNGIN PÄÄVÄITE on, että vallitsevat oikeudenmukaisuusteorioiden painottavat liiaksi materiaalisen hyvän tai ”hyvien” (*goods*), kuten omaisuuden, sekä intellektuaalisten ja sosiaalisten resurssien jakamista. Kuitenkin vain osa sosiaalisten liikkeiden oikeudenmukaisuusvaatimuksista koskee näiden hyvien uudelleen jakamista. Sen sijaan liikkeet tavoittelevat muun muassa tasa-arvoisia oikeuksia kaikille, sosiaaliseen tai kulttuuriseen ryhmään kohdistuvan siron lopettamista, luonnon itseisarvojen hyväksymistä tai oikeutta saasteettomaan elinympäristöön. Vaikka nämä vaatimukset liittyvät materiaalisten hyvien jakamista koskeviin vaateisiin, ne eivät palaudu pelkästään resurssikysymyksiin.

Oikeudenmukaisuusteorioiden tulisi ensisijaisesti tähdätä yhteiskunnassa vallitsevan siron (*oppression*) ja ylivallan (*domination*) analysoimiseen ja poistamiseen. Youngin teorian tieteiden rajat ylittävä kenties tunnetuin käsitteellistys on hänen erittelynsä siron viidestä ”kasvosta” tai muodosta. Ne ovat vapaasti suomennettuna riisto, syrjäyttäminen, vallan puute, kulttuurinen ylivalta ja väkivalta. Oikeudenmukaisesti järjestetty yhteiskunta pyrkii purkamaan siron ja ylivallan muotoja. Sen tulee tarjota kaikille mahdollisuus oppia ja käyttää tyydytystä tuottavia taitoja sosiaalisesti hyväksytyissä puitteissa, sekä osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Lisäksi jokaisella täytyy olla mahdollisuus ilmaista sosiaalista elämää koskevia tunteitaan, kokemuksiinsa, ja näkökulmiaan siten, että häntä aidosti kuullaan.

JOS OIKEUDENMUKAISUUSTEORIA määrittää oikeudenmukaisen yhteiskunnan keskeiset moraaliset periaatteet, vasta demokraattinen päätöksenteko tarjoaa käytännön välineet periaatteiden toteuttamiseen. Youngin demokrateorian lähtökohtana on ihmisten ja ihmisryhmien keskinäinen erilaisuus. Mainitsemillani kursseilla hänen osakseen lankesi esittää niin kutsuttuun identiteettipolitiikan nimellä tunnettuun suuntaukseen hieman epäilyttävästi kallellaan olevaa intellektuellia. Negatiivisen kaiun saanutta identiteettipolitiikan termiä on käytetty poliittisena lyömäaseena. Identiteettipolitiikan leima sopii kuitenkin vain tilanteisiin, joissa ryhmän yksilöt kohtaavat syrjintää työ- ja asuntomarkkinoilla tai opinnoissaan esimerkiksi valta-

väestöstä poikkeavan pukeutumisen, ulkonäkönsä tai henkilönimiensä vuoksi. Pelkkä kulttuurinen ilmaisu ei ole poliittista. (Young 2000.)

Youngin tekstien tarkka luenta vastustaa yksinkertaistettuja tulkintoja. Hän varoittaa pitämästä minkään ryhmän identiteettiä muuttumattomana tai yksilöitä kokonaisvaltaisesti määrittävänä, eli essentialistisena. Demokraattisen yhteisön taas on kuunneltava erilaisia ääniä, ei ainoastaan dominoivasti ja valta-aseman kautta puhuvia. Yhteiskunnan päätöksentekoprosesseja on muokattava siten, että yksilöillä ja yhteisöillä on aito mahdollisuus osallistua heitä itseään koskevista asioista päättämiseen, esimerkiksi demokratisoimalla työpaikkoja.

Ryhmäkeskeisyydestään huolimatta Young pitää eturyhmiin perustuvaa demokratiaa lähtökohtaisesti huonona. Eturyhmäajattelu institutionalisoi yksityisen, egoistisen näkökulman yhteisten asioiden hoidossa. Julkiseen poliittiseen toimintaan tulee sen sijaan sisältyä ajatuksellisen siirtymä, jossa ”minä haluan” -tyyppisestä argumentoinnista edetään yhteisiin sääntöihin, kuten kaikille kuuluviin oikeuksiin, vetoavaan keskusteluun. Yhteisiin sääntöihin nojaavassa keskustelussa muidenkin kuin oman ryhmän toiveiden ja etujen huomiointi on väistämätöntä, koska vaatimukset ovat oikeutettuja ja päteviä ainoastaan silloin, kun ne eivät riko sovittuja sääntöjä tai toisiin ryhmiin kuuluvien yksilöiden vastaavia oikeuksia. Vasta yhteisiin sääntöihin perustuvaa kollektiivista päätöksentekoa voidaan kutsua aidosti poliittiseksi. Ihmiselämän poliittisen alueen taas tulisi olla sekä aiheiltaan että osallistujiltaan mahdollisimman laaja ja monipuolinen. Poliitiikan ulkopuolelle ei pidä ennalta sulkea ketään yksilöä, yhtäkään ihmisryhmää tai mitään puheenaihetta.

YOUNG EI JUURI OTA KANTAA lasten ja nuorten asemaan. Omassa tutkimuksessani kysyn hänen ajatuksiinsa mukaillen, että jos poliittisen alueen ulkopuolelle ei tule sulkea mitään ihmisryhmiä tai aihetta, niin miksi lasten ja nuorten näkökulmat näkyvät yhteiskunnallisessa, erityisesti koulun käytäntöjä ja opetusta koskevassa päätöksenteossa vain heikosti. Historiallisista, kulttuurisista, ja yhteiskunnallisen vallan epätasaista jakautumista koskevista syistä koulu on keskeinen

yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja epätasa-arvoa uusintava instituutio. Paradoksaalisesti, koulukasvatusta tarjotaan silti usein ratkaisuksi mitä moninaisimpiin yhteiskunnallisiin pulmiin terveysongelmien torjumisesta disinformaation vaikutusten vastustamiseen.

Koulun yhteiskunnallisesta tehtävästä keskustellaan usein lasten ja nuorten ohitse ja yli, vaikka alaikäiset ovat osa yhteiskuntaa, myös ennen äänestysikänsä saavuttamista. Kuinka heidän äänensä kuuluisi koulussa ja yhteiskunnassa vielä paremmin erityisesti silloin, kun päätökset koskevat sukupolvien välisiä oikeudenmukaisuuskysymyksiä, kuten sopeutumista ilmastonmuutokseen tai pandemiarajoitusten vaikutuksia eri ikäryhmiin? Lasten, nuorten, ja koulun julkisen roolin vahvistaminen opastaisi alaikäisiä omaksumaan poliittisen ja tasapuolisen, kollektiiviseen päätöksentekoon tähtäävän näkökulman, joka ottaa huomioon erilaiset yhteiskunnalliset ryhmät. Samalla lasten ja nuorten tinkimättömyys saattaisi tuoda poliittiseen päätöksentekoon kaivattua vastuullisuusnäkökulmaa. Ehkä ei ole sattumaa, että lapset ja nuoret pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon juuri koululakoilla.¹

YOUNG ON PARHAIMMILLAAN kriitikkona. Hän analysoi tarkkanäköisesti prosesseja, jotka tuottavat yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta ja kaventavat ”poliittisen” aluetta. Tällaisia ovat esimerkiksi hyvinvointivaltiolle tyypillinen asiantuntijavalta ja byrokratia, jotka etäännyttävät päätöksentekoa poliittisen keskustelun ja toimenpiteidensä kohteiden ulottumattomiin.

Epämääräisimmillään Young on palatessaan teoriasta käytäntöön. Hän myöntää itsekkin, ettei hänen demokratianäkemykselleen ole olemassa valmiita malleja. Aiemmat vaihtoehdot valtiodemokratialle, esimerkiksi sosiaaliekologisen anarkismin teoreetikon Murray Bookchinin (1921–2006) paikallis-yhteisöihin perustuva yhteiskuntamalli, eivät kelpaa hänelle sellaisenaan. Anarkistiset, valtiottomat yhteiskuntamallit pohjautuvat pitkälti ikaikaisiin yhteisöjen yhteistoiminta- ja päätöksentekomenetelyihin, joilla on ollut tapana osoittaa vahvuutensa erityisesti kriisitilanteissa, esimerkiksi Ukrainassa vuosina 1917–23 ja Kataloniassa vuosina 1936–39.

(Skirda 2004; Orwell 1938.) Bookchin (1982) modernisoi näitä malleja.

Youngin mukaan Bookchinin mallin vaarana on päätyä toistamaan vanhoja sorron ja ylivallan muotoja pienyhteisöissä, jos vanhoja toimintamalleja ei tietoisesti pureta tai yliyhteisöllisistä periaatteista ei sovita. Parempi modernin demokratian malli löytyisi kaupunkiyhteisöistä, joissa erilaiset ihmisryhmät pystyvät elämään rinnakkain ilman yhdenmukaisuuden painetta. Nykynäkökulmasta on mielenkiintoista, että osittain Bookchinin ajatuksille perustuva yhteiskunta on kuitenkin toiminut äärimmäisen vaikeissa oloissa Syyriassa jo vuosikymmenen. Ikään kuin Youngin osuvaa kritiikkiä olisi yhteiskunnan rakentamisessa kuulu: Pohjois- ja Itä-Syyrian autonomisella, kurdijohtoaisella alueella² sukupuolta koskevia hierarkioita on purettu määrätietoisesti, ja alueen itsehallinnolliset kantonit ovat sitoutuneet noudattamaan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) keskeisiä ihmisoikeusasiakirjoja (Dirik ym. 2016, 140).

YOUNGIN YHTEISKUNNALLINEN KRITIIKKI on edelleen näin reilut kolme vuosikymmentä *Justice and the Politics of Difference* -teoksen ilmestymisen jälkeen hämmästyttävän ajankohtaista, mikä tosin johtunee osin siitä, että demokratiakehitys on 2000-luvulla ottanut vakavia takapakkeja. Globaaleissa kriiseissä, kuten ilmastokatastrofissa, pandemioissa ja poliittisessa polarisaatiossa, ja sodista johtuvassa militarisoitumisessa Young auttaa analysoimaan yhteiskunnallisia prosesseja, jotka helposti, jopa tahattomasti, johtavat vanhojen valtarakenteiden ja yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien vahvistumiseen.

Joitakin vaikeaselkoisia ja joiltain osin keskeneräisen tuntuksia osioita lukuun ottamatta lukijalta ei vaadita erityistä perehtyneisyyttä poliittiseen filosofiaan, sillä Young avaa selkeäsanaisesti edeltäjiensä ja kritiikkinsä kohteiden ajattelua. Rönsyävien teemojensa vuoksi kirjaa on mahdotonta tiivistää muutamaan lauseeseen. Samalla aiheiden runsaus antaa inspiraatiota hyvin monenlaisiin pohdintoihin. Voinkin vain lämpimästi suositella kaikkia yhteiskunta- ja sosiaalitieteilijöitä sekä yhteiskunnallisesti suuntautuneita kasvatustieteilijöitä tutustumaan Youngin klassikko-teokseen itse.

TARNA KANNISTO

VTM, väitöskirjatutkija
filosofian oppiaine, valtiotieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

 <https://orcid.org/0000-0002-6622-0116>

Kiitokset tekstini kommentoinnista väitöskirjatutkijat Nikolai Klix (Tampereen yliopisto), Freja Högback (Åbo Akademi), Tuija Kasa (Helsingin yliopisto) ja VTK Jaakko Selander (Helsingin yliopisto). Mahdollisista asiavirheistä vastaan itse.

¹ Esimerkistä käyvät ruotsalaisen ympäristöaktivistin Greta Thunbergin inspiroimat perjantaiset koululaisten mielenosoitukset. Kartta meneillään olevista maailmanlaajuisista protesteista: <https://fridaysforfuture.org/action-map/map/>

² Aluetta hallinnoi Pohjois- ja Itä-Syyrian monikulttuurinen autonominen hallinto, AANES. <https://rojavainformation-center.com/background/key-facts/>

LÄHTEET

- Young, I. M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Bookchin, M. (1982). *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Palo Alto: Cheshire Books.
- Ehrlich, C. (1981). The unhappy marriage of Marxism and Feminism: Can it be saved? Teoksessa L. Sargent, Lydia (toim.) *Women and Revolution: A discussion of the unhappy marriage of marxism and feminism*. Montreal: Black Rose Books.
- Orwell, G. (1938). *Homage to Catalonia*. London: Secker and Warburg.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Skirda, A. (2004 [1982]). *Nestor Makhno: Anarchy's Cossack*. Ranskan kielestä englantiin kääntänyt Paul Sharkey. Edinburgh: AK Press.
- The Charter of the Rojava Cantons (2016). Teoksessa D. Dilar; D. Levi Strauss, M. Taussig & P. Lamborn Wilson (toim.) *To Dare Imagining: Rojava revolution*. New York: Autonomedia.
- Young, I. M. (1981). Beyond the unhappy marriage: A critique of the dual systems theory. Teoksessa L. Sargent (toim.) *Women and Revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and Feminism*. Montreal: Black Rose Books.
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Young, I. M. (2011). *Responsibility for Justice*. New York: Oxford University Press.